

De neogotische kerk van Sint-Maria-Aalter

Een historische schets van de bouw van de kerk
en een overzicht van het religieus erfgoed

Langs de weg die van Wingene naar Knesselare, Maldegem en Aardenburg leidt ligt midden de bossen een mooi landelijk dorp, Sint-Maria-Aalter. Op het einde van de 18de eeuw stonden er slechts enkele woningen, maar tegen het midden van de 19de eeuw was het aantal inwoners dermate aangegroeid dat de geestelijke overheid het nodig achtte om in het dorp een kerk te bouwen, een school in te richten, een nieuwe parochie te stichten...

De neogotische kerk van Sint-Maria-Aalter

Jean Camerlinckx

D/2019/Jean Camerlinckx, uitgever

NUR1 693

© Jean Camerlinckx, Aalter, 2019

Lay-out: Jean Camerlinckx

Druk: Nevelland Graphics, Drongen

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk door de wet bepaalde uitzonderingen mag niets van deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever heeft geprobeerd alle eventuele rechthebbenden op te sporen. Personen die zich alsnog in hun rechten geschaad voelen gelieven contact op te nemen met de uitgever.

De kerkraad van de parochie Sint-Marie-Aalter

De neogotische kerk van Sint-Maria-Aalter

Een historische schets van de bouw van de kerk
en een overzicht van het religieus erfgoed

Jean Camerlinckx

© Jean Camerlinckx, Aalter, 2019



Voorwoord

pppppp

Van Velt Houck tot parochie Sint-Maria-Aalter

Vanouds strekte het Bulskampveld zich uit van het westelijke deel van Aalter tot Hertsberge. Was er daar nauwelijks bewoning, toch was er menselijke activiteit zoals het weiden van vee en het kweken van zoetwatervis in de vijvers. De rekeningen van het Land van de Woestijne vermelden in 1375 dat Jan van Widebrouc pachter was van zeven vijvers: *'Dats te wetene i viver gheheeten Scuerloe; Item den Toelnare; Item de Wameerie; Item de Catscoete; Item Zeilscoet. Item Cliploe. Item d'Witte Venneken'*.⁽¹⁾

Pogingen in de 13de eeuw om de veldgebieden te ontginnen mislukten omwille van het verslechteren van de economische conjunctuur en de daarop volgende crisistijd met sociale woelingen, oorlog en epidemieën. Het duurde tot de 16de eeuw vooraleer zich opnieuw mensen op het nagenoeg onbewoonde westelijk deel van Aalter gingen vestigen. Als in 1566 de opstand van de Nederlanden tegen het Spaans bewind uitbrak, leidde dit tot een jarenlang militair conflict. Van de eerder begonnen ontginningen kwam bijna niets terecht. Rond 1630 blijken enkele kapitaalkrachtige Aalternaren en een Brugeling, Gerard Van den Bogaerde, grote stukken veld verworven te hebben en waren begonnen met de ontginning ervan. Sommigen hadden al een hofstede opgericht, maar er was vooral veel bos aangeplant.

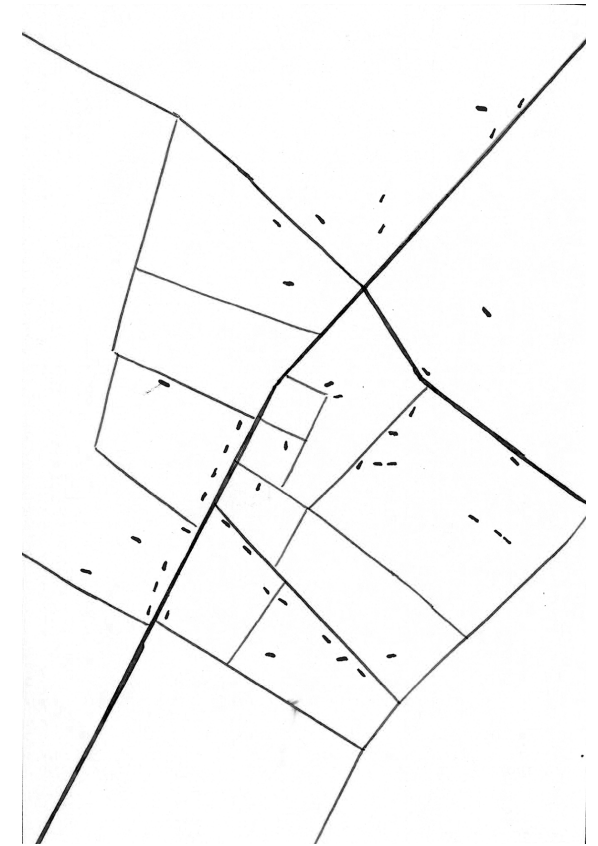
Vanaf 1636 kochten de jezuïeten een goed deel van die gronden op. De bestaande boerderijen werden overgenomen en enkele nieuwe opgericht. De aanleg van bossen werd voortgezet. Toen in de tweede helft van de 17de eeuw en het begin van de 18de eeuw, de Franse veroveringsoorlogen tot in onze regio woede en troepen van vriend en vijand de streek onveilig maakten was dat verre van bevorderlijk om de ontginningen verder uit te breiden.

De hofsteden van de jezuïeten rendeerden nauwelijks en enkele moesten zelfs opgegeven worden.

Eerst in de tweede helft van de 18de eeuw begonnen grootgrondbezitters grote stukken veld op het Aelters Hoeksken op grote schaal te ontginnen tot bos en akkerland. Dat trok landbouwers en arbeidskrachten aan uit Aalter en omliggende dorpen aan. In 1811 stonden er in het dorp 69 woningen. In 1840 woonden er op het Hoekske al meer dan achthonderd mensen.

Bewoning in Maria-Aalter in 1811 op basis van de kadastrakaart van dat jaar. Tekening Arthur Verhoustraete.

In 1839 dacht de geestelijkheid van Aalter dat een toenemend aantal inwoners van de parochie, vooral dan in Aalterbrug en in den Aelterschen hoek, de aanwezigheid van derde onderpastoor rechtvaardigde. Het gemeentebestuur vond dat niet nodig, maar in november 1840 werd die toch aangesteld. In de volgende jaren gingen stemmen op om op het Hoekske een kerk en een school te bouwen.



Plannen voor een kerk en een school op het Hoeksken

De bisschop van Gent gaf aan onderpastoor Van der Veken, toelating om uit te zien naar middelen om een kerk of tenminste een kapel te bouwen op het Hoeksken. In 1844 zette Franciscus Van der Veken, onderpastoor te Aalter, de eerste stappen om op het Hoeksken een kerk, pastorie en school te bouwen, er een nieuwe parochie op te richten. Op 14 augustus 1844 schonken Alexander Jullien en zijn echtgenote Camille Van Cutsem⁽²⁾ aan Franciscus Van der Veken *eene partye land en bosch gelegen binnen de gemeente van Aeltre*

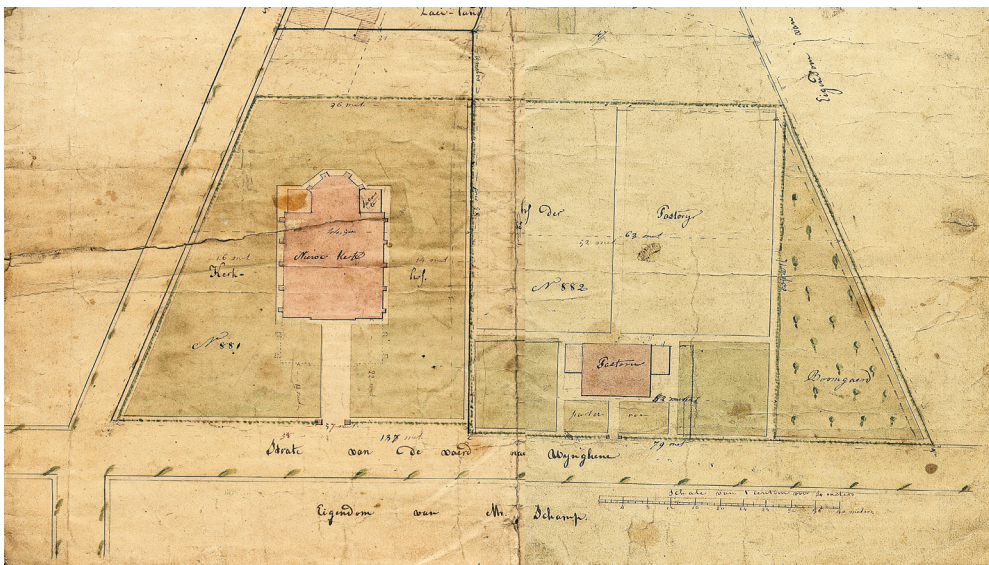
wijk Aeltrehoeksken. Het stuk grond was een hectare zesendertig aren dertig centiareen groot.

Omdat het gemeentebestuur nog altijd van geen kerk op het Hoeksken wilde weten. Richtte Franciscus Van der Veken in november 1844 een verzoekschrift aan de koning. Na eerst het gehucht beschreven te hebben, op de noodzaak van een kerk en een school gewezen te hebben en de steun van het bisdom vermeldt te hebben, gaat de brief verder: *Les principaux propriétaires des terres et bois qui composent le hameau Aelters-hoeksken, (au nombre de ces propriétaires figure la noble famille de Merode) me reçurent avec bienveillance, leurs signatures me garantissent une forte somme.*

Cependant, les propriétaires ne peuvent porter seuls toute la charge, la somme jugée nécessaire est d'environ 30.000 fr et ils en ont fait la moitié. Comptant, Sire, sur les intentions de votre bonté paternelle j'ose invoquer l'appui de votre Majesté et solliciter un subsidie de son Gouvernement.

Volgt dan nog de met veel tact omschreven vraag naar geldelijke steun.

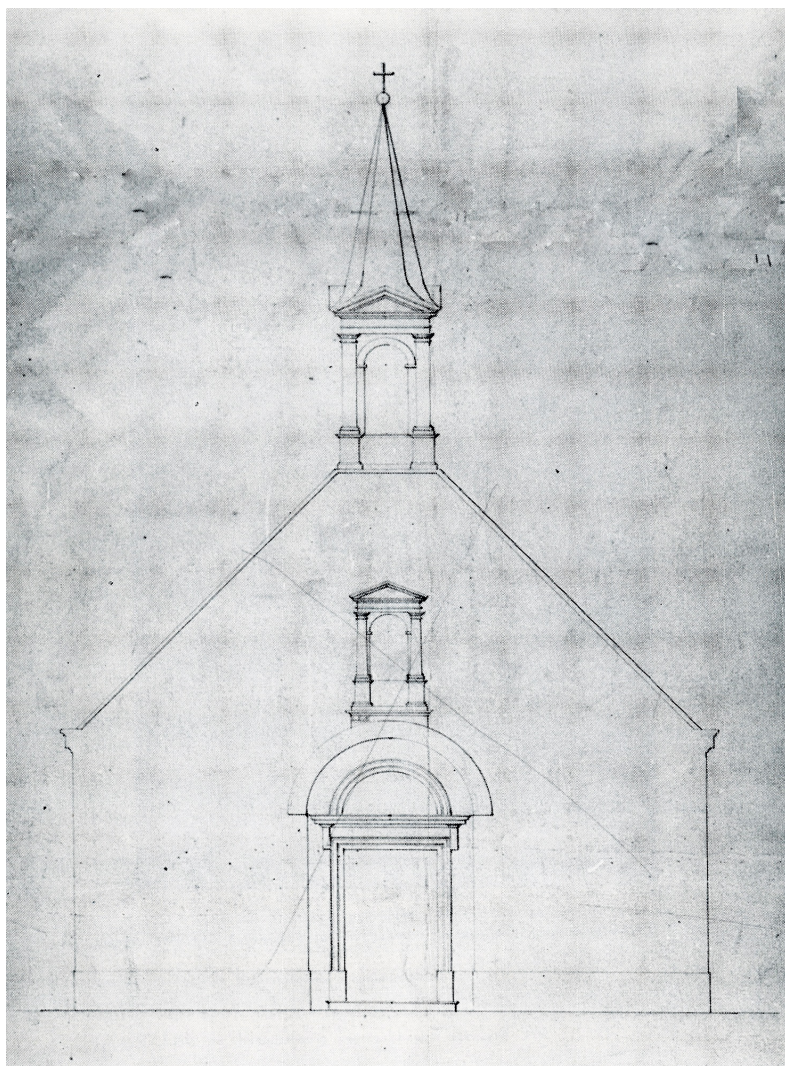
Toen Franciscus Van der Veken naar de koning schreef had hij al een plan laten tekenen voor de kerk. Hieronder: *Inplanting van de kerk en de pastorie op het verworven stuk grond. Kerkarchief Parochie Maria-Aalter.*



Via de arrondissementscommissaris kwam het verzoekschrift van onderpastoor Van der Veken op 14 december 1844 in Aalter terecht. De buitengewone zitting van de Kerkfabriek van Aalter besloot op 22 december 1844 dat het project nuttig was, maar dat de bouwers van de nieuwe kerk zelf moest instaan voor alle kosten. Op 30 december 1844 besprak de gemeenteraad van Aalter het verzoekschrift. In principe vond de raad het project interessant voor de inwoners van het Aaltershoekske en meende dat het zou uitgevoerd moeten kunnen worden, maar dan niet meer dan *une annexe ou chapelle de secours*, een bijgebouw of een hulpkapel, afhankelijk van de kerk in Aalter. Verder volgden een aantal bezwaren van de raad, waarvan er één toch wel de aandacht trekt: *de kerk, die uitsluitend de belangen van de inwoners van dit gehucht dient, kan niet ten laste vallen van de gemeente daar er geen sprake is van algemeen belang.* Volgens de Aalterse raad waren de bijna duizend inwoners van het Hoekske blijkbaar geen volwaardige inwoners van Aalter. Bovenal blijkt dat men geen geld wilde uitgeven voor een gemeenschap daar ergens zes kilometer verder in de bossen. In die zin formuleerde op 31 december 1844 het gemeentebestuur zijn antwoord aan de arrondissementscommissaris.

Op 6 januari 1845 bracht de arrondissementscommissaris de gouverneur op de hoogte van het feit dat de gemeente Aalter niet wilde tussenkomen in de kosten voor de bouw van een kerk op het Aalters Hoekske. In die omstandigheden was het project niet te realiseren. Toch zou de bouw van een kerk nuttig zijn voor de inwoners. Ook het bisdom betuigde nog eens zijn steun aan het project. Intussen werd het dossier verder behandeld door de provinciale overheid. De plannen werden aangevuld met een bestek opgemaakt door bouwmeester Jean Baptist Hosten op 20 februari 1845. De totale kostprijs werd geraamd op 32.679,25 frank.

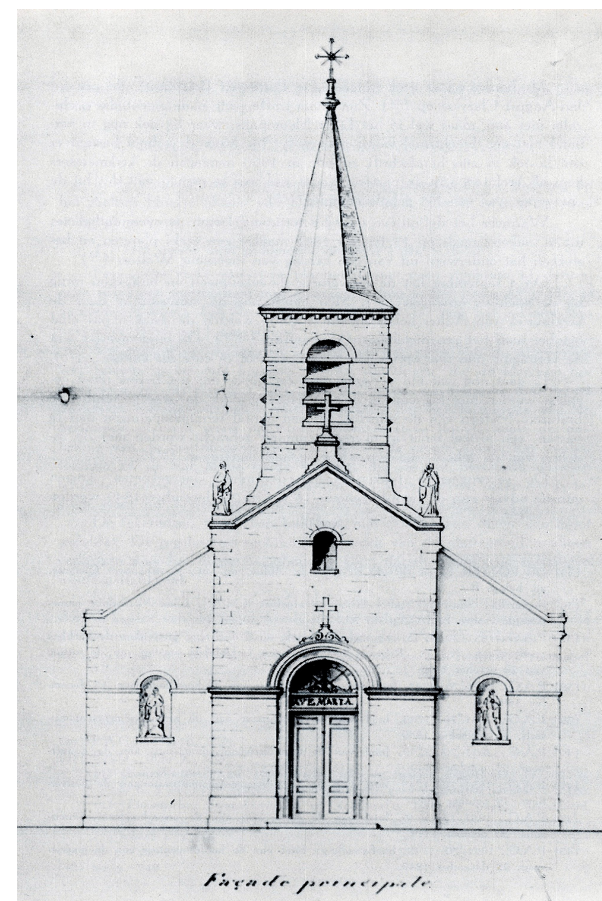
Hoofdingenieur Wolters van het departement van openbare werken, die het dossier in maart ter beoordeling voorgelegd kreeg, vond de plannen goed opgevat, maar had bedenkingen bij de hoge prijzen die in het bestek waren opgegeven. Tenslotte werden de plannen ook nog voorgelegd aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten.



Eerste ontwerp van de voorgevel van de kerk. Kerkarchief Parochie Maria-Aalter. De plannen waren niet gesigeneerd maar werden vermoedelijk getekend door de Gentse bouwmeester Jean Baptist Hosten, die later ook de bestekken opmaakte en tekende. Jean Baptist Hosten was de grootvader van Charles Mast die later op het domein Blekkervijver kwam wonen.

De voorzitter van die commissie, Tieleman François Suys ⁽³⁾ (1783-1861), vond het project in zijn geheel weinig bevredigend en voegde bij zijn advies van 2 juli 1845 een eigen ontwerp.

Het ontwerp van Suys geleek in grote lijnen op de oorspronkelijke plannen. Meest opvallend waren de wijzigingen aan de voorgevel, waar een portaal met aangrenzende trapkoker aan de ene zijde en bergplaats aan de andere zijde, de basis vormde voor de toren. Een uitgewerkte lijst in steen maakte dat het driehoekig zadeldak over de hele gevelbreedte zichtbaar bleef. De rest van de toren wekte daardoor de indruk van een dakruiter. In zijn geheel was het ontwerp van Suys zeker meer verfijnd dan het oorspronkelijke ontwerp.



Het ontwerp van architect Suys.

Tot tweemaal toe probeerde de provinciale overheid om het Aalters gemeentebestuur te overreden om de bouw van een kerk en een school goed te keuren, maar met steeds weer dezelfde argumenten werden die verzoeken afgewimpeld.

Op 27 november 1847 overleed onderpastoor Franciscus Van der Veken ten gevolge van tyfus. Zijn taak werd overgenomen door Charles Louis Vanhoute.

De inwoners en eigenaars op het Aalters Hoekje bleven echter verder ijveren voor een parochiekerk en een school. Inmiddels konden ze verwijzen naar een omzendbrief van 4 januari 1848, waarin de gouverneur meedeelde dat de regering middelen ter beschikking stelde om kapellen en scholen te bouwen daar waar de eigenaars er zouden in toestemmen om hun bossen in akkerland om te zetten en er woningen en landbouwuutbatingen op te richten.

In het Kerkarchief van St.-Maria-Aalter vonden we een niet gesigneerd, maar wel gedateerd bestek voor de bouw van een kerk, een school en een pastorie. Het document is gedateerd te Wingene 8 oogst 1848 en bijna zeker van de hand van Jean-August Clarysse. In een later lastenkohier, opgemaakt door de eigenaars in 1849, werd immers verwezen naar *het plan en bestek in date van den 8 oogst opgemaakt door den heer Clarysse, geestelijke en bouwkundige te Wynghene*. Het bestek van 8 augustus vermeldde verder een schouwing *ter plaets gedaen den 19 Junis 1848 ten verzoeken der bijzonderste inwoners en eigenaars van het gehucht gezeid het Aaltershoekske*. De kosten voor de bouw van een kerk, een school en een pastorie werden geraamd op 36.400 frank.

Jean Auguste Clarysse (Meulebeke 1814 - Roeselare, 1873) was priester en architect en tekende de plannen van de nieuwe kerk in Maria-Aalter. Hij was de zoon van Franciscus, aannemer en Regina van Steenkiste. Op 21.05 1842 werd hij priester gewijd te Brugge. Datzelfde jaar werd hij coadjutor te Watou en op 27.05.1846 onderpastoor te Wingene en andere gemeenten en uiteindelijk nog pastoor te Roeselare. Hij tekende de plannen voor verschillende kerken in Oost- en West-Vlaanderen en in Noord-Frankrijk, zo ook de kerk van het naburige van Doomkerke. Hij was de auteur van *Leergang van Praktieke Bouwkunde voor Ambachtslieden*.

Op 24 juli 1848 en op 29 januari 1849 richtten verschillende eigenaars van het Aaltershoekske verzoekschriften aan de Minister van Binnenlandse Zaken teneinde een toelage van de staat te bekomen voor het bouwen van een kerk, een pastorie en een school. We kennen de inhoud van deze brieven niet en we weten ook niet wanneer de plannen en bestekken overgemaakt werden die Jean-August Clarysse opgemaakt had ⁽⁴⁾.

Het dossier van kerk van het Aalters Hoekske kwam op 26 april 1849 nog maar eens op het Aalterse gemeentehuis terecht. Deze keer moest de gemeenteraad zich niet meer uitspreken over de aanvraag van een subsidie, maar gewoon de eigendom aanvaarden van de kerk, de pastorie en de school die zouden gebouwd worden ⁽⁵⁾. Blijkbaar op de hoogte van de vraag van de hogere overheid, richtten *de grondeygenaren en inwoonders van het gehucht Aelterhoeksken* op 2 mei 1849 een smeekschrift aan het gemeentebestuur van Aalter om *het besluyt derzelfde aanveerding te willen nemen*. Het schrijven, was ondertekend door Alexander Jullien, Joseph De Clercq, Pieter Livinus Claeys en verschillende inwoners van het Hoekske. Sommigen die niet konden schrijven tekenden met een kruisje. Op de zitting van de gemeenteraad van 2 mei bleek ook het aanvaarden van de eigendom van de kerk, de pastorie en de school moeilijk te liggen voor de Aalterse raadsleden.

Intussen was bij Koninklijk Besluit van 30 april 1849 een toelage goedgekeurd van 18.400 frank voor de bouw van een kerk, een pastorie en een school op het Aalters Hoekske. Van plan om het dossier zo spoedig mogelijk af te werken, bleef de overheid bij het gemeentebestuur en de kerkfabriek van Aalter aandringen opdat ze de grond en de gebouwen zouden aanvaarden. Op 7 juni verklaarde de kerkfabriek van Aalter zich bereid om de gebouwen van de kerk en de pastorie in eigendom te aanvaarden, maar bleef moeilijk doen over eventuele kosten die ten hare laste zouden vallen. De arrondissementscommissaris deelde op 14 juli aan de pastoor van Aalter mee dat de kerkfabriek zich hoegenaamd geen zorgen hoefde te maken over kosten. Verder stelde hij dat le Gouvernement désire que le bureau des marguilliers demande *l'autorisation d'accepter purement et simplement le terrain qu'offre un particulier pour servir à l'emplacement de l'église et du presbytère* ⁽⁶⁾ Een gelijkaardig schrijven kreeg ook het gemeentebestuur van Aalter voorgeschoteld.

Nadat de koning op 21 juli 1849 zijn goedkeuring gaf voor de bouw van de kerk en de pastorie, de kerkfabriek van Aalter toelating gekregen had om grond en gebouwen te aanvaarden en een aantal administratieve problemen een oplossing gekregen hadden, kon eindelijk gedacht worden aan de aanbesteding van de werken. De lastenkohieren voor de kerk en de pastorie werden op 9 december 1849 door de kerkfabriek van Aalter opgemaakt en al op 29 december door de Bestendige Deputatie goedgekeurd. De kerkfabriek van Aalter zou instaan voor de aanbesteding van de kerk en de pastorie. Omdat de gemeente Aalter de school niet wilde aanvaarden, zou een lid van de Bestendige Deputatie instaan voor de aanbesteding van de school. De gemeente zou eerst op 27 maart 1850 een aanvraag doen om de school in eigendom te verwerven. De gouverneur zorgde voor de nodige aanplakbiljetten en liet



aankondigingen plaatsen in de kranten, onder andere in de 'Gazette van Gent' van 6 januari 1850..

Aanplakbiljet voor de aanbesteding van de kerk, de pastorie en de school in januari 1850.

Het lastenkohier vermeldde onder andere:

- dat voor de aankoop van bouwstoffen bij voorkeur handelaars van Aalter zouden aangesproken worden en dat voor de werken zoveel mogelijk beroep zou gedaan worden op werklieden uit Aalter.
- de opdrachtgevers konden voor een som van 1500 tot 2000 fr bijdragen in het werk. Mensen van het Aalters Hoekske zouden gratis bepaalde taken op zich nemen, zoals het graven van funderingsleuven en het helpen van de metselaars. Met paard en kar zouden ze instaan voor het vervoer van stenen van de vaart naar kerk.
- in plaats van kareelsteen (= vierkante gebakken steen, tichelsteen) mochten voor de grondslagen (= funderingen) *muëllons* (= veldstenen) gebruikt worden. Die kon men immers ter plaatse vinden.
- dat de aannemer zou vergoed worden in vier betalingen:
- de werken zouden binnen de tien dagen na de aanbesteding beginnen
- de kerk in diende in het droge tegen 1 augustus 1850 en moest helemaal afgewerkt zijn tegen 1 mei 1851. De pastorie zou af zijn tegen 1 augustus 1850.

De aanbesteding had plaats in het gemeentehuis op donderdag 31 januari 1850 om elf uur. Er waren *soumissiën* gedaan. Na afbieden werden de werken toegewezen aan aannemer Schepmans-Dutoit, die de kerk en de pastorie wilde bouwen voor 26.890 frank. Guillaume Broekmans trad op als borg voor collega. Aan Schepmans-Dutoit werd ook de bouw van de school toegewezen.

Bijna zeven jaar nadat onderpastoor Franciscus Van der Veken begonnen was met het inzamelen van fondsen, kon eindelijk met de bouw van de kerk op het Aalters Hoekske begonnen worden.

De bouw van de kerk

In het voorjaar van 1850 werd met de bouw van de kerk begonnen. Daar het ministerieel besluit voor de definitieve toewijzing der werken eerst op 13 februari verscheen en de aannemer nog wat tijd nodig had om gereedschap en bouwmaterialen aan te voeren, zijn, zoals De Potter en Broeckaert beweren, de werken waarschijnlijk op 19 maart begonnen.

De bisschop van Gent kwam in april naar het Aaltershoekse voor het leggen van den eersten steen. Volgens de 'Gazette van Thielt' gebeurde dat op 25 april, maar in het Liber Memorialis schreef pastoor De Rycke dat *den 1sten steen gewijd werd den 23 april 1850*. In de 'Gazette van Thielt' van 9 mei 1850 werd een uitvoerig artikel gewijd aan deze gebeurtenis.

Tegen het einde van de zomer van 1851 was de bouw van de kerk zogoed als voltooid en op 15 september werd de kerk ingewijd door de bisschop van Gent. Van dit gebeuren werd toen een *proces-verbael* opgemaakt:

Heden den 15 der maend september 1800 eenenvijftig, ten acht uren voormiddag, door zijne Hoogweerdigheid Ludovicus Josephus Delebecque, Bisschop van Gent en in de tegenwoordigheid van den zeer Eerweerden Heer Desiderius Emmanuel Annocqué, Pastor-Deken van het district Nevele, den zeer Eerweerden Heer Franciscus Saudan, Kanonik secretaris van zijne Hoogweerdigheid den Bisschop van Gent, voormeld; den Eerw. Heer Joannes Baptista Gevaert, Pastor, D'heer Josephus Joannes Snoeck, Burgmeester, D'heer Jacobus Franciscus De Smedt-Heyde, voorzitter, Robert Herteleer, tresorier, Paul Désiré Van Waesberghe, secretaris, allen leden van den Kerkfabriekraed van Aeltre; D'heer Constant Bruneel, Joseph Charles Soudan, Petrus Livinus Claeys, leden van den gemeenteraad van Aeltre, Jean Auguste Clarysse, bouwmeester, Charles Louis Van Haute, Isidoor Francies Van Acker, Joannes Ghislenne Van Achter, onderpastoors, Alexander Jullien-Van Cutsem, Joseph De Clercq als bijzonderste weldoeners, enz. is er overgegaan tot de plegtigheid der inwijding van de nieuw gebouwde kerk op het gehucht Aeltershoekseken

en van den Autaer, waarin gelegd zijn de reliquiën der heyligen Clemens en Celestinus, Bisschoppen-Martelaers en der heylige Innocentia, Maegd en Martelaresse. De Kerk is aen God toegewijd onder de aenroeping der heylige Maegd Maria, ten tittel van Bijstand der Christenen (auxilium christianorum) als eerste Patronnesse en den heyligen Antonius van Padua als tweeden Patroon. Waarvan wij getuygen hebben opgesteld het tegenwoordig proces-verbaal en door ons na de plechtigheid getekend.

In januari 1852 ging conducteur Gevaert ter plaatse voor de aanvaarding van de gebouwen. Afgezien van een nog uit te voeren herstelling aan het loodwerk gaf hij een gunstig advies voor de voorlopige aanvaarding van het schoolgebouw. Verder noteerde hij dat de pastorijs al bewoond was. Alleen de plankenvloeren, zoals trouwens ook deze van de school, dienden na de winter nog vastgelegd. De kerk bleek degelijk afgewerkt. Wel moest het leiendak al hersteld worden omdat er insijpeling was van vocht. De drie gebouwen moesten nog geschilderd worden. Aansluitend met de aanvaarding van de gebouwen werd op 16 januari 1852 de laatste schijf van de subsidie uitbetaald.

Beschrijving van de kerk

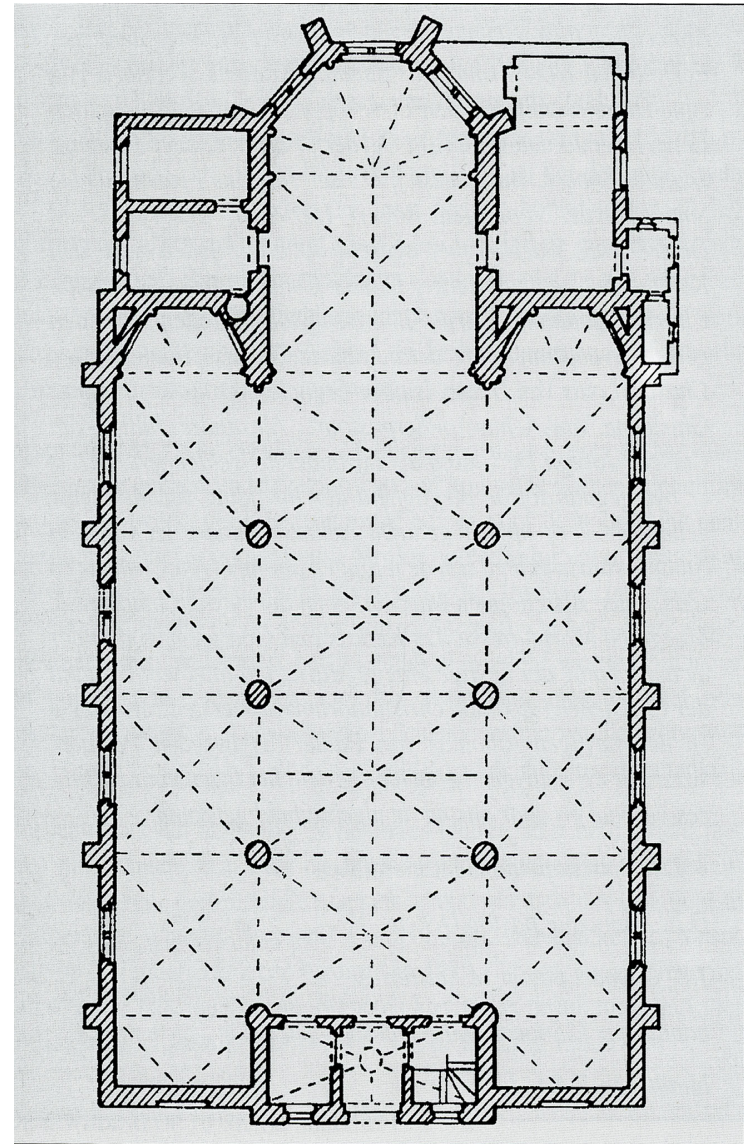
Het grondplan van de huidige kerk toont een driebeukig transeptloos gebouw met een aan de oostkant uitspringend koor. Het koor wordt geflankeerd door een bergplaats en de sacristie. Latere verbouwingen aan de sacristie verstoren het symmetrisch opzet van het plan. Het middenschip van de kerk eindigt aan de westzijde op een halve travee, waarin langs beide zijden van het portaal twee kleine ruimten als vontkapel en trapruimte voor het oksaal voorzien zijn. De lengte van het vierkant vat van de kerk bedraagt drientwintig meter. De breedte is zeventien meter. Pastoor De Rijck schreef daarover: *zij is te breed voor hare lengte; maar zij is zoo gemaakt om te kunnen verlengd worden. Om dezelfde reden heeft men er maar een klein torentje in hout op geplaatst.*

Bijna het hele kerkgebouw gaat schuil onder het grote met leien gedekt dak. De muren zijn gemetseld met bruinrode bakstenen. Gele stenen op de

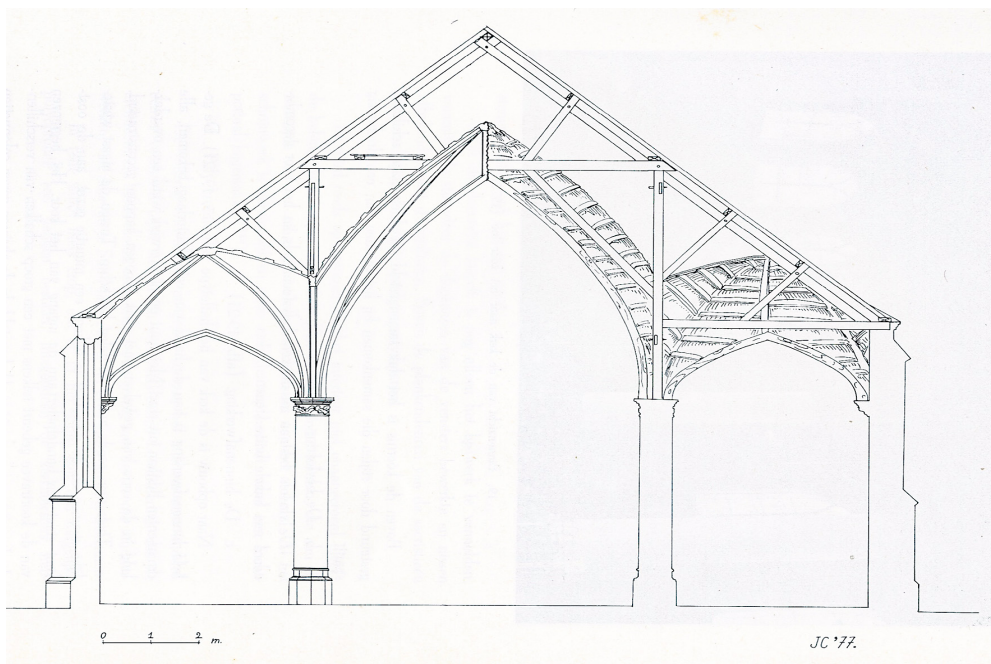
hoeken en rond de ramen moeten het gebruik van natuursteen nabootsen. De voorgevel bestaat uit een vooruitspringend middendeel met het portaal, geflankeerd door twee vensters, en daarboven een spitsboogvenster. Langs weerszijden zijn de twee smallere vlakken elk versierd met een blind spitsboogvenster. Bovenop het dak verrijst het achtzijdige houten torentje met spits en kruis.

In de zijgevel zitten de spitsboogvensters geprangd tussen steunberen die ter hoogte van de cordonlijst zijn afgeschuind en bovenaan zijn afgedekt met een afzaat.

In het verlengde van het schip van de kerk ligt het driezijdig koor. Links en rechts, boven de sacristie en de bergplaats, twee onversierde muurvlakken. Latere verbouwingen aan de zuidkant, verstoren de symmetrie van de oorspronkelijke bouwplannen. De kerk is van het halletype. Met sobere middelen is architect Clarysse erin geslaagd om het interieur tot een fraai ogend geheel te maken. Veelkleurige beschilderingen, zoals in de neogotiek gebruikelijk was ontbreken echter. Oude foto's van voor de veranderingen in 1957 tonen wel ornamentale decoraties in het koor, met name op de muren, de zoldering en de zuilen. Deze versieringen werden bij recente schilderwerken blootgelegd, maar spijtig genoeg, bij gebrek aan middelen niet gerestaureerd.



*Het grondplan van de huidige kerk. Naar een tekening van Jean Van Cleven. (7)
Bemerk bovenaan links de later toegevoegde bouwsels die het opzet van een
symmetrisch geheel verstoren.*



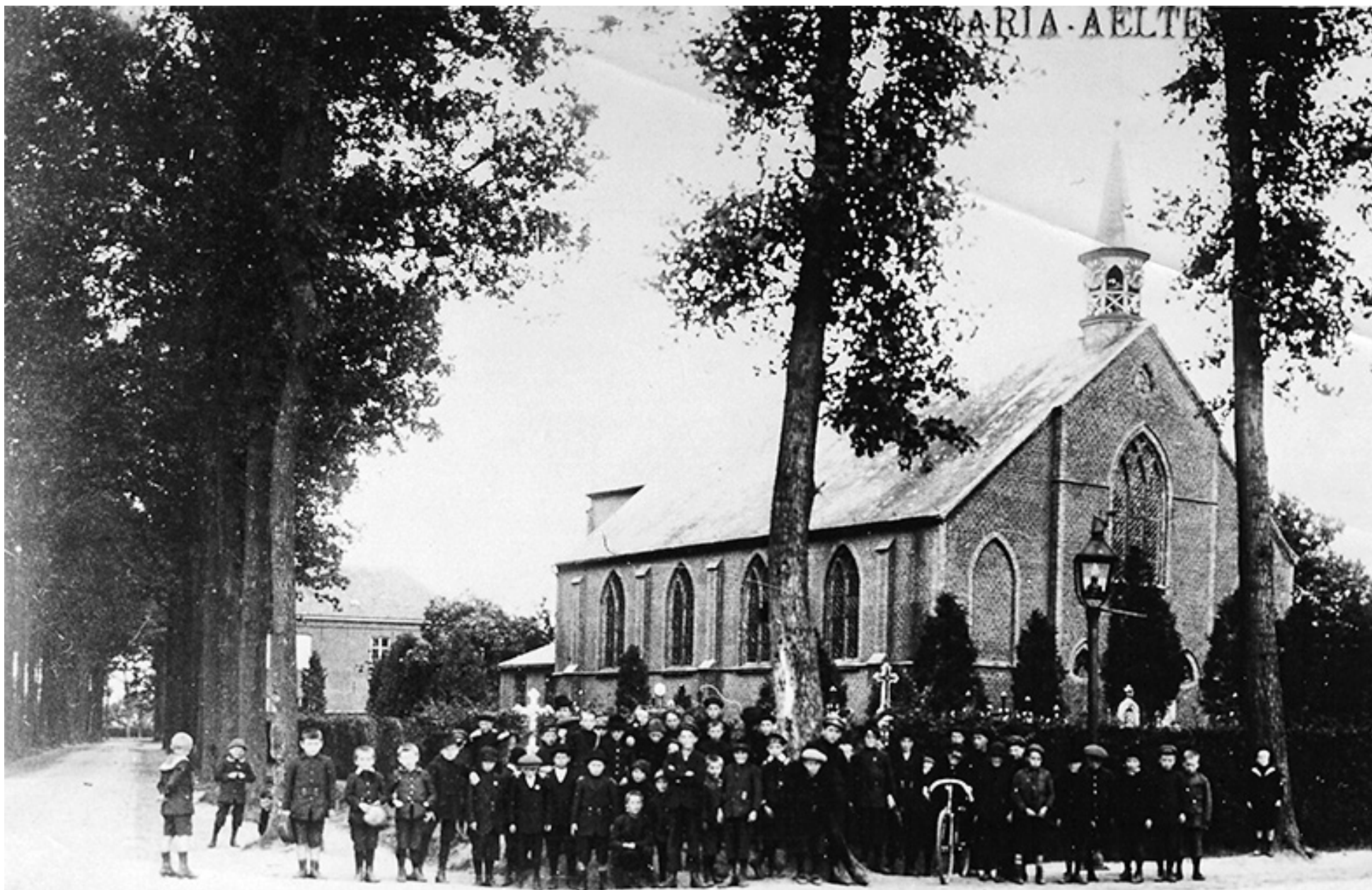
Een dwarse doorsnede van het schip van de kerk geeft een idee van de bekapping van het gebouw. Naar tekening van Jean Van Clevén.



*Achterzijde van de kerk let zicht op het koor met links de sacristie en rechts een bergplaats.
Foto Jean Camerlinckx.*



Detail van een luchtfoto van de zomer 1918 opgenomen door een Belgische piloot tijdens WOI. Palend ten noorden aan de weg van Wingene naar Knesselare ligt het domein van Blekkervijver. Links ervan binnen het driehoekig stuk grond situeert zich de kerk en links de pastorie. In het zuidelijk deel van het stuk de school en het klooster



Zicht op het kerkgebouw bij het begin van de 20ste eeuw. Vooraan poseren de kinderen van de school. Foto verzameling Jean Camerlinckx.

De meubilering van de kerk

Zorgde de bouw van de kerk al voor financiële problemen, de aankoop van kerkmeubilair vroeg nog grotere inspanningen en was hoofdzakelijk aangewezen op de welwillendheid van schenkers. De meubels werden doorgaans tweedehands aangeschaft. Heet waren voorlopige oplossingen zei men, maar soms duurde dat voorlopig vrij lang.

Het altaar

We mogen veronderstellen dat het altaar, althans de onderbouw, al bij de wijding van de kerk aanwezig was. Het werd immers vermeld in het proces-verbaal van de inwijding. Bovendien is de aanwezigheid van een altaar de eerste vereiste voor de wijding van een kerk. In hoeverre het hoofdaltaar toen afgewerkt was weten we niet. Allicht was toen alleen de onderbouw aanwezig.

In oktober 1853 waren de kerkmeesters van Sint-Maria-Aalter op zoek gegaan naar middelen voor een tabernakel. In de kerkrekeningen werd van 1854 tot 1862 jaarlijks een bedrag ingeschreven voor een tabernakel. Het ging om een totaal bedrag van 1078 frank. Wanneer het eerste tabernakel werd geplaatst vonden we nergens vermeld. In 1878 schrijft pastoor De Ryck dat het tabernakel door de bisschop gewijd was maar nog niet voltrokken, noch geschilderd. Vermits er in het Liber Memorialis nergens sprake is van een nieuw, vermoeden we dat tabernakel dat in 1957 vervangen werd nog het oorspronkelijke was.

Het bovendeele van het altaar, dat door pastoor Heinkens als echte rommel en door de provinciale architect als een uiterst smakeloos tabernakel in neogotiek beschreven werd, maakte plaats voor een sober tabernakel, langs beide zijden geflankeerd door drie kandelaars. Het triomfkruis, dat tussen koor en middenbeuk aan de zoldering was opgehangen, werd aan de muur achter het altaar bevestigd, waarmee het leek alsof het kruis het altaar bekroonde.



Zicht op het hoofdaltaar zoals het er voor de veranderingen van de jaren 1950 uitzag. Bemerk het oude tabernakel en het kruis dat tegen de zoldering hangt. De biechtstoel staat er nog en de plaasteren heiligenbeelden sieren nog de pilaren. Op de muren van het koor zijn nog de vroegere muurversieringen te zien. Foto verzameling Jean Camerlinckx.

Sinds de jaren 1950 is het tabernakel vernieuwd en het kruis werd vlak boven het altaar opgehangen. Meer recent werd het kruis achteraan in de rechter zijbeuk opgehangen en het schilderij Onze-Lieve-Vrouw van Swerts dat daar hing kreeg een plaats boven het altaar. Foto Jean Camerlinckx.



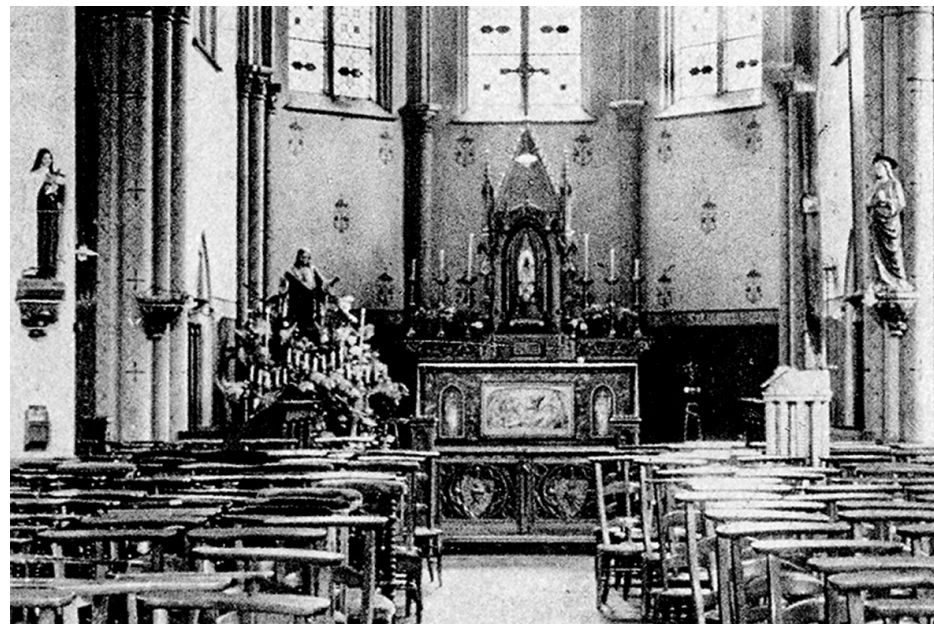


Meer recent werd het kruis achteraan in de linker zijbeuk opgehangen en het schilderij Onze-Lieve-Vrouw van Jan Swerts dat daar hing kreeg een plaats boven het altaar. Foto Jean Camerlinckx.

De inventaris van 17 januari 1884 vermeldde dat het altaar in baksteen gebouwd was, bekleed met zwart en bruin marmer. De stipes was afgedekt met een zwarte marmeren plaat. Aan de voorkant waren er drie nissen met religieuze afbeeldingen. De middelste was een wit geschilderd reliëf, voorstellende het dode lichaam van Christus, dat in de schoot van Maria rust. Maria Magdalena in het midden en twee engelen aan de voeten vervolledigen het tafereel. De twee panelen links en rechts bevatten beelden van apostels. Het bovendeel van het altaar met het tabernakel, droeg vier hoektorens en bovenop het piramidale dak prijkte een houten kruis.



Details van de onderbouw van het altaar. Van links naar rechts: twee engelen, Maria Magdalena, Maria met op haar schoot het lichaam van Christus. Foto's Jean Camerlinckx.



Stenen hoofdaltaar met marmer bekleed en versierd met drie nissen, met opzij plaasteren beelden en in het midden een reliëf voorstellende een scene van het H. Graf. Daarboven het oude tabernakel. Foto Jean Camerlinckx.



Het nieuwe tabernakel van de jaren 1950 oogt een stuk soberder. Foto Jean Camerlinckx.

Biechtstoelen

In de rekeningen van 1853 en 1854 werd telkens 150 frank ingeschreven voor de aankoop van een biechtstoel. Volgens het Liber Memorialis is hij gemaakt *te Wynghe* onder het toezigt van den eerw. Heer Clarysse, bouwmeester der kerk. mogelijks werd hij gebouwd in het atelier van de familie Clarysse. Oorspronkelijk stond hij in de linker beuk, maar verhuisde naar de rechter beuk toen er op 23 maart 1905 een nieuwe biechtstoel werd geplaatst. Men had hem aangeschaft voor de som van 800 frank. De oude biechtstoel werd verplaatst naar de rechter zijbeuk, waar hij nu nog staat.



De oude biechtstoel werd langs de zuidelijke zijgevel geplaatst werd. Links en rechts ervan de lambrisering en daarboven twee schilderijen van Jan Van Balen. Foto Jean Camerlinckx.



De tweede biechtstoel die in 1905 in de kerk werd geplaatst. Foto Jean Camerlinckx.

Meubilair van het koor

De koorzittingen

De zittingen in koor kwamen uit de kerk van Hansbeke en waren betaald met een gift van 200 frank.



De Communiebank

Er was voorlopig een communiebank geplaatst, maar dank zij een gift op 15 augustus 1883 van de heer Dillooy, bankier te Brussel, kon een nieuwe communiebank aangekocht worden. Het eiken meubel van 7,45 m lang en 0,75 m hoog werd gemaakt door beeldhouwer Cesar Dejonghe uit Brugge. Van hem is in Brugge en omstreken in verscheidene kerken gebeeldhouwd religieus meubilair bewaard gebleven.



De communiebank gezien vanaf het altaar zoals het vroeger was. Foto Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium.



Detail van de communiebank zoals ze er destijds uitzag. Foto Kerkarchief Maria-Aalter.



In recentere tijden werd de communiebank verwijderd en stukken ervan werden gebruikt voor nieuw meubilair. Foto Jean Camerlinckx.

De predikstoel

De predikstoel werd in 1853 voor 130 frank aangeschaft. Voordien had hij *voorlopiglijk gediend in de St. -Michielskerk te Gent*. Pastoor De Rijck vond hem voldoende, maar buiten den stijl der kerk. De inventaris van 1884 heeft het over een predikstoel van drie meter hoog. Een trap van tien treden met leuning leide naar de kuip die op een kolom rustte. Boven de kuip was een hemel. De kuip zelf was versierd met een houten kruis *gehouden door een engel in plaaster*. De predikstoel was zonder sieraad en voorlopig gebruikt. Dat 'voorlopig' duurde wel tot 1932, wanneer vervangen werd door een eiken neogotische kansel geschonken door de familie Bosmans-van Besien. In recentere tijden werd het meubel afgebroken en delen ervan werden met een ander bestemming elders in de kerk gebruikt.





Met de gebeitelde panelen van de predikstoel werden tafeltjes en lezenaars gemaakt. Foto's Jean Camerlinckx.

Het orgel

In 1853 werd beslist een orgel aan te schaffen. Op 12 mei 1854 sloot pastoor Van Haute een overeenkomst met de Gentse orgelbouwer Maximilianus Van Peteghem. Basis voor het orgel werd het oude orgel van de kerk van Beernem. Dat instrument was in 1784 aangekocht en oorspronkelijk afkomstig uit de kapel van de abdij van St.-Trudo in Brugge. Het werd in 1711 gebouwd door de bekende Ieperse orgelbouwer Jacob van den Eynde. Het orgel had toen 250 pond groot gekost. Later werd het onderhouden door Andries Berger (1712-1774) (76). Voor de restauratie van het orgel gebruikte Van Peteghem stukken (secreet, clavier mecaniken en blaasbalg) die afkomstig waren van het orgel in het klooster van Melsele bij Antwerpen. Hij zorgde verder voor nieuwe onderdelen, het bijvoegen van enkele spelen en het herstellen van de oude pijpen.

De totale kostprijs bedroeg 875 frank. Daarvan zou 400 frank (of 475 frank indien mogelijk) voldaan worden bij het voltrekken van het werk. Een jaar later zou 200 frank betaald worden en de rest het jaar daarop. Pastoor Van Haute betaalde 475 frank op 26 augustus 1854. Vermoedelijk was het orgel toen al geplaatst. Op 25 september 1855 werd 200 frank vereffend. Waarschijnlijk waren er financiële problemen, want de rest werd in twee schijven van 100 frank betaald in 1856 en 1857. Op 23 juli 1858 betaalde pastoor Van Haute nog eens 90 frank buiten het accoord. In de kerkrekeningen worden van 1854 tot 1862 jaarlijks bedragen ingeschreven voor het orgel. Het ging om een totale som van 1020 frank. Die hogere som is allicht te verklaren door het feit dat de kosten aan het oksaal en de orgelkast niet begrepen waren in de prijs die met Van Peteghem overeengekomen was.

Al in 1948 was vastgesteld dat het oude orgel onherstelbaar versleten was. Derhalve werd er in het voorjaar van 1955 een nieuw orgel geplaatst door orgelbouwer Anneessens uit Menen. Het oude Jacob van Eynde orgel werd door Anneessens uit de kerk verwijderd en door bemiddeling van de Utrechtse firma Koff, die het herstelde, aan de 'Stichting Blauwkapel' verkocht. Zo kwam het versleten orgel van Maria-Aalter terecht in de kerk van Blauwkapel te Utrecht ⁽⁸⁾. Het oude van Eynde orgel staat er nog altijd. Een foto van Frans Sellies geeft ons een idee van hoe het eerste orgel in Maria-Aalter er uitzag.



Op Paasdag werd het nieuwe orgel ingespeeld door Thomas Reynaert, orgelist te Brugge. Het nieuwe orgel kostte 369.000 frank en werd naast subsidies van de gemeente (60.000 frank) en de provincie (36.900 frank) volledig betaald door omhalingen.



Zicht op het Anneessens orgel dat in 1955 in de kerk werd geplaatst. Op de achtergrond het glasraam voorstellende Onze-Lieve-Vrouw Hulp der Christenen naar een ontwerp van pastoor De Weirt. Foto Jean Camerlinckx.

De zij-altaren in de kerk

Het Onze-Lieve-Vrouwaltaar werd geschonken door mevrouw Delefortrie, Louisa Jullien, dochter van Alexander Jullien. Het werd in 1875 gemaakt door een beeldhouwer Carton, Pierre Joseph (1854-1933) voor 1638,50 frank. Het stond aanvankelijk opgesteld in de linker zijbeuk en had een geschilderd Onze-Lieve-Vrouwbeeld in plaaster. Een gift van mevrouw Delefortrie, liet toe het hoogaltaar te polychromeren in 1886 en een nieuw Onze-Lieve-Vrouwaltaar te plaatsen het jaar daarop.

Dat nieuwe altaar in de linker beuk was het werk van de Gentse beeldhouwer Matthias Hens. Het oude Onze-Lieve-Vrouwaltaar werd toen verplaatst naar de rechter zijbeuk. Het werd later het Sint-Jozefaltaar.



Het Onze-Lieve-vrouwaltaar zoals het er vandaag uitziet. Foto Jean Camerlinckx.



Het Onze-Lievevrouwaltaar zoals het er vroeger uitzag. Gordijntjes bedekken het gebeitelde eikenhouten nis en panelen. Foto van het Koninklijk Instituut van het Kunstpatrimonium.



Detail van het Onze-Lieve-vrouwbeeld in de nis van het altaar. Foto Jean Camerlinckx.



Het St.-Jozefaltaar zoals het er vroeger uitzag in vergelijking met vandaag. Bemerkt dat de beelden in de zij-nissen (links de H.-Barbara en rechts Sint-Apollonia) verwijderd zijn en het tabernakel zijn natuurlijke kleur terug kreeg. Het rechter zijaltaar is toegewijd aan Sint-Jozef. Het beeld dat zich nu in het retabel van het altaar bevindt is van plaaster. Het past eigenlijk niet in het kader van het houtsnijwerk.



De doopvont

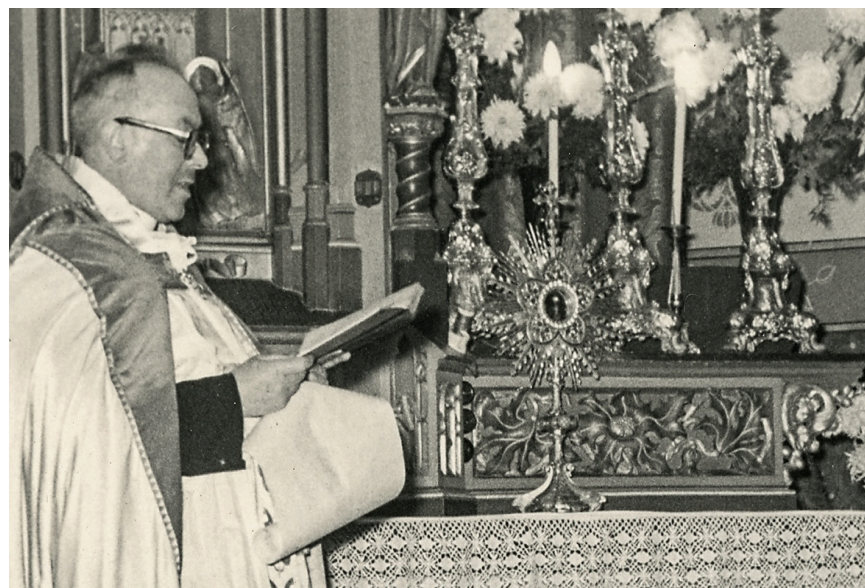
In 1884 bevond zich al een doopvont in de kerk. Ze was vervaardigd in grijs arduin en afgedekt met een houten deksel. Ze stond toen links achteraan in de kerk. Het koperen deksel dateert van 1925 en werd recent nog gerestaureerd. Na een paar keer verhuisd te zijn vond ze nu een plaats in het koor.



De doopvont zoals die momenteel opgesteld is in het koor van de kerk. Foto Jean Camerlinckx.

Liturgisch vaatwerk

Met de steun van het 'Genootschap der arme kerken' konden in november 1877 een aantal nieuwe voorwerpen voor de kerkdiensten aangeschaft worden. Het meest waardevol was *eene schoone en groote zilvere ciborie, welke verkregen is in vervanging van eene veel te klein en die van geen zilver was*. In 1890 schonken mevrouw Van der Heyden en haar zoon Jules, die sinds de zomer van 1889 op het kasteel Schuurlo woonden, een nieuwe monstrans voor de kerk.



Misschien gaat het om deze monstrans die in de jaren 1950 nog gebruikt werd.

Merkwaardige schilderijen in de kerk

De schilderijen die de kerk sieren vormen allicht de belangrijkste elementen van het kunstpatrimonium van de kerk van Maria-Aalter.

Al in 1954 werd de kerk opgefleurd met enkele schilderijen. Het eerste, voorstellende Onze-Lieve-Vrouw van Altijddurende Bijstand, was *een gifte van het Gouvernement*. Het werd geschilderd door Jan Swerts in 1853. Een achttal schilderijen kwamen weldra de kerk sieren. Het ging om tweede schilderij met een afbeelding van Onze-Lieve-Vrouw. Verder was het een reeks van zeven schilderijen die de *Zeven werken van barmhartigheid* uitbeelden (de 'Werken van barmhartigheid' die ze beoefenden (de hongerigen spijzen, de dorstigen laven, de naakten kleden, de vreemdelingen herbergen, de zieken bezoeken, de gevangenen verlossen, de doden begraven). Die schilderijen waren een gift van Alexander Jullien en zijn vrouw Camille Van Cutsem. Ze waren afkomstig van het klooster van de Broeders Alexianen in Antwerpen.



Een van de schilderijen is gesigneerd en gedateerd. Foto Jean Camerlinckx.

Eén van de werken is gesigneerd J. van Baelen en gedateerd in 1648. Ook de andere werken zijn duidelijk van dezelfde hand. Deze J. Van Baelen identificeert zich waarschijnlijk als Jan van Balen (21.7.1611-14.03.1654), zoon van de beter gekende Antwerpse meester Hendrik van Balen.

In 1883 schreef F.J. Van Den Branden: *Jan van Balen schilderde in de trant zijns vaders, en ook als deze behandelde hij onderwerpen uit de fabelleer en de gewijde geschiedenis. Echter maalde hij ook landschappen en zedenstukken.* ⁽¹¹⁾

Vermoedelijk werden de schilderijen toen in opdracht het klooster van de Broeders Alexianen in Antwerpen gemaakt en waren dus duidelijk bedoeld

om één geheel te vormen, wellicht ook om op een vooraf bekende plaats, misschien het klooster van de Broeders Alexianen, opgehangen te worden.

Portret van Jan van Balen. Foto verzameling Jean Camerlinckx.



Opvallend is wel dat deze werken niet aansluiten bij de bekende barokstijl van zijn vader. Zij vertonen wel veel gelijkenissen met werk van hem dat aanwezig is in de abdij van Westmalle.



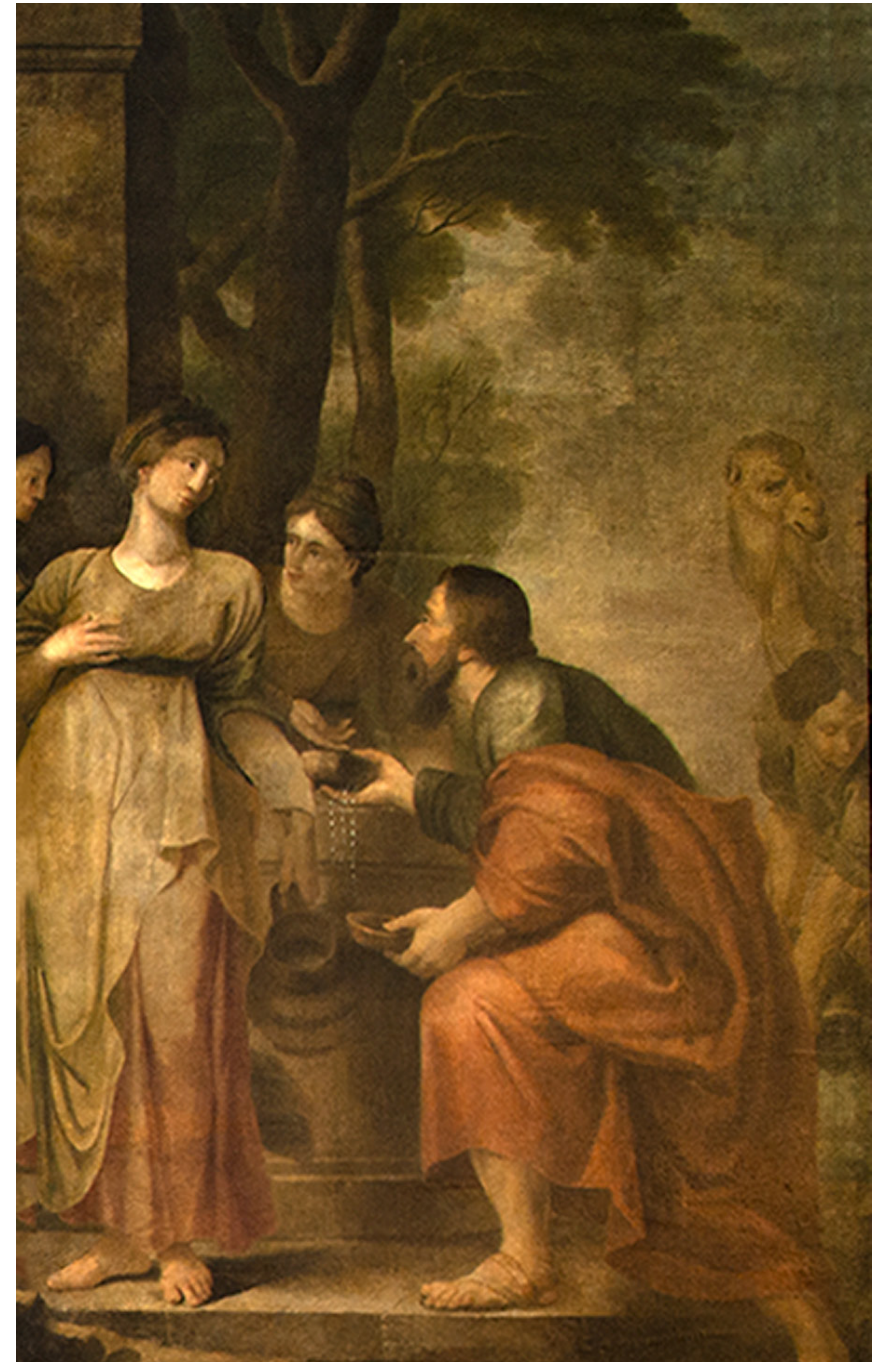
Werk van Jan van Balen in de kerk van Maria-Aalter. Foto Jean Camerlinckx.



Werk van Jan van Balen dat zich in de abdij van Westmalle bevindt. Foto Jean Camerlinckx.

Voor de schilderijen van Jan van Balen in Maria-Aalter valt op dat de compositie: een deel verhaal en een deel decor die elk ongeveer 50 % van het schilderij innemen. In het verhaalgedeelte is er altijd een centrale persoon (typerend uiteraard voor een 'werk van barmhartigheid') en een aantal toegevoegde figuren.

In het decorgedeelte zijn opvallend veel zuilen, gordijnen en soms ook landschap elementen aanwezig. In tegenstelling tot de klassieke barokstijl zijn de gebruikte kleuren zeer sober, worden de figuren eerder stilistisch en zonder beweging weergegeven en de gezichten zijn relatief expressieloos. Het kaderwerk is zeer sober. De Broeders Alexianen waren geen rijke orde en dat uit zich blijkbaar ook in het werk waarvoor ze de opdracht gaven aan van Balen. De besproken 'Zeven werken van barmhartigheid' zijn geen 'toppunten' van de 17de eeuwse schilderkunst. Anderzijds zijn ze wel authentiek en hebben als dusdanig zeker een waarde als cultureel erfgoed. Zij beelden op unieke wijze het eeuwenlange bezig-zijn van de Broeders Alexianen uit. In de kerk van Sint-Maria-Aalter zijn ze stille getuigen van de precaire omstandigheden waarin de kerk in het midden van de 19de eeuw werd gebouwd, gemeubeld en versierd. Voor de parochiekerk van Sint-Maria-Aalter blijven zij hoe dan



ook zeer waardevol deel van het patrimonium. Redenen te over om deze schilderijen in ere te houden.

De schilderijen, voorstellende de ‘Zeven werken van Barmhartigheid’, waren eind van de 19de eeuw in slechte staat en dienden gerestaureerd te worden. De Koninklijke commissie van Monumenten die op 7 november ter plaatse geweest was drong aan op een spoedige herstelling van de werken van Van Balen. Leon Bressens, een Gents kunstenaar verbonden aan de St.-Lucas-school, die door het bisdom was aangewezen om de herstellingen te doen, legde een kostenraming voor van 250 frank. Daar de kerkfabriek beweerde niet over voldoende middelen beschikte, werd op 11 februari 1900 een aanvraag gedaan om die kosten door de overheid te laten betalen. Al op 16 juli zou met de uitvoering van de herstellingen begonnen zijn. ⁽¹²⁾

Nadien volgden nog verschillende opknapbeurten, maar die brachten de schilderijen soms meer schade dan goed.

Begin van de 21ste eeuw werden de schilderijen over een periode van enkele jaren gerestaureerd onder de deskundige handen van de familie Verbeke uit Gent.



*‘De zieken bezoeken’,
een van de werken
in de kerk van Ma-
ria-Aalter. Foto Jean
Camerlinckx.*





Het gerestaureerde schilderij van Jan Swerts terug in het koor van de kerk van St.-Maria-Aalter. Foto Jean Camerlinckx (november 2012).

Het schilderij voorstellende 'Onze-Lieve-Vrouw van Altijddurende Bijstand' werd geschilderd door Jan Swerts in 1853. Het schilderij werd in de jaren 1850 aan de kerk geschonken door de Belgische regering en hing aanvankelijk in het koor van de kerk. Het verdween op een bepaald ogenblik om ongeken- de redenen uit de kerk en dook na de Tweede Wereldoorlog terug op en kreeg een plaats achteraan in de kerk. Door de tijd en de verwarming met gas waren zowel het vergulde kader als het schilderij zelf aan restauratie toe. Sinds eind oktober 2012 hangt het werk van Jan Swerts terug in de kerk en kreeg zijn oorspronkelijke plaats in het koor terug.

Het schilderij van Swerts staat vermeld in de inventaris van 1877. en in deze van 1884 vermeldde het schilderij. Pastoor De Tavenier voegde er zelfs bij dat het eenen vergulden kader had... hoog 1m 95, breed 1m 10.

Nog volgens het Liber Memorialis werd het schilderij op 27 mei 1945 in de kerk opgehangen. Dat ging met enige plechtigheden gepaard. Volgens pastoor Brewée werd het schilderij aangekocht bij de Eerw. Paters Redemptoristen in de Voskenslaan in Gent. Wat verder vervolgde hij: De schilderij heeft 2500 frank gekost; ze werd betaald met de andere onkosten, door de omstandig- heden veroorzaakt, door Juff. Rachel... (ze wil niet gekend zijn), die daarvoor 3000 fr ter beschikking had gesteld. Als het schilderij naar de paterskerk in de Voskenslaan verhuisde dan moet dat na 1928 geweest zijn, want de Redemp- toristen vestigden zich eerst in dat jaar in Gent. Over zo'n transactie vonden we voorlopig geen bevestiging in de bronnen. Waarschijnlijk heeft het schilderij in de Gentse paterskerk in de linker zijkapel gehangen, want die was toegewijd aan 'de Moeder van Altijddurende Bijstand'. Dat die zijkapel een rijkelijke decoratie kreeg na de Tweede Wereldoorlog valt precies samen met de aankoop van het schilderij door pastoor Brewée. Mogelijks moest het schilderij van Swerts plaats maken voor die nieuwe decoratie.

Van het verhaal dat het schilderij van Swerts uit zijn kader werd gehaald en

enige tijd opgerold op de zolder van de pastorie lag en dat pastoor Brewée het liet herstellen en zijn plaats teruggaf in de kerk, hebben we geen bewijzen gevonden. Ook Bart Verbeke heeft geen sporen van een dergelijk ingrijpen op het schilderij gevonden. Zijn mening daarover: Ik denk niet dat het schilderij ooit van het spieraam is gehaald sinds het werd geschilderd. Plooien, vervormingen in het doek, meerdere spijkergaten in de trekrand zouden dat wel verraden en daar heb ik niets van gemerkt. Wat wel een aanpassing is van het origineel, zijn volgens mij de boogvormen in de lijst, die zijn gerecupereerd van een andere lijst. Daarom besloten wij deze weg te laten.

Bij de restauratie werd het schilderij gereinigd en ontdaan van stof en vuil zodat de donkere sluier die over het schilderij hing werd verwijderd. Ook het kader werd gerestaureerd en vernieuwd daar waar nodig.



*Detail van het schilderij bij het reinigen.
Foto Bart Verbeke.*

Jan Swerts werd te Antwerpen geboren op 25 december 1820 en overleed te Marienbad op 11 augustus 1879. Hij was nog zeer jong toen zijn vader die te Antwerpen handelaar was, stierf. Zijn moeder, Maria van Roy, begunstigde de artistieke aanleg van haar zoon en zond hem naar de academie die toen onder leiding stond van de



Jan Swerts.
De tekening heeft Jozef Mikulovsky

romantische schilder Nicaise De Keyser. Op de academie leerde Jan Swerts, Godfried Guffens kennen. Guffens (Hasselt, 22 juli 1823 - Schaarbeek, 11 juli 1901) was ook één van de leerlingen van Nicaise de Keyser aan de Antwerpse Academie. Tussen Swerts en Guffens ontstond een hechte vriendschap en hun wederzijdse sympathie maakte dat zij tijdens gans hun carrière regelmatig samenwerkten.

Na hun academische vorming vertrokken beiden in 1848 naar Parijs. De meesterwerken van de Italiaanse renaissance trokken hun aandacht, maar ook de werken van Victor Orsel in de kerk van 'Notre Dame de Lorette' maakten indruk op hen. Samen reisden ze tussen 1850 en 1852 rond in Duistland en Italië om de Nazarenerkunst beter te leren kennen. In Rome ontmoetten ze Friederich Overbeck die daar leefde.

De belangrijkste vertegenwoordigers van deze artistieke stroming in België waren Godfried Guffens en Jan Swerts. Met de verslaggeving over hun buitenlandse studiereizen en hun tentoonstellingen van kartons van Duitse kunstenaars wisten ze de toenmalige regering te overtuigen en de Nazarenerkunst in België introduceerden. Rond 1853 werden zij belast met de decoratie van de Onze-Lieve-Vrouw-van-Goede-Bijstandkerk in Sint-Niklaas.

Guffens en Swerts waren ook de eerste uitvoerders van monumentale schilderkunst in burgerlijke openbare gebouwen. In opdracht van het Antwerpse stadsbestuur beschilderden zij tussen 1856 en 1858 in waterglastechniek het gerestaureerde interieur van de Antwerpse Beurs (1515-1531) met taferelen uit het glorieuze handelsverleden van de metropool. Op 3 augustus 1858, op de vooravond van de inhuldiging van de beurs, vernielde een grote brand het gehele gebouw.

De Praagse academie bood Swerts het directeurschap aan, in opvolging van Trenk-Wald. Hij aanvaardde dit aanbod, echter niet zonder zijn spijt uit te drukken omwille van de scheiding met zijn medewerker en beste vriend Godfried Guffens, die zijn ontgoocheling niet onder stoelen of banken stak. De dood van een zoon, nauwelijks 21 jaar oud, en een tijdje later het overlijden van zijn vrouw brachten hem harde slagen toe. Hij zou hen niet lang overleven.

Tijdens zijn werk in de Sint-Annakapel, van de kathedraal van Praag vatte hij een verkoudheid, waaraan hij overleed. Op initiatief van Godefrood Guffens werd een marmeren buste van Jan Swerts gemaakt. Dit borstbeeld werd in de Sint-Joriskerk te Antwerpen geplaatst. Het was in deze kerk dat beiden, in het begin van hun carrière, de muurschilderingen hadden geschilderd. ⁽¹³⁾

De kruisweg

Volgens de mededeling van Pastoor De Rijck in het Liber Memorialis werd de kruisweg op 12 december 1882 *kanonicklijk ingericht door den eerw. Pater Alfons Cartuyvels, reolect*. Die kruisweg was een schenking van ridder Camerlinck d'Amougies, burgemeester van Pepingen bij Halle. Deze was eigenaar van een groot stuk grond in Maria-Aalter, de Zouters. In feite ging het om Hyacinthe Camberlyn d'Amougies (Gent 1829 - Pepingen 1890). Hij schreef gedichten in het latijn en was gekend in literaire middens. Hij was onder andere ondervoorzitter van de Société Royale des Beaux-arts et de Littérature de Gand. zoals dat toen heette. Wie de kruisweg schilderde is onbekend.



Recent werden de door vochtigheid beschadigde panelen vervangen, maar de kaders bleven dezelfde. De herkomst van de nieuwe kruisweg is ons onbekend.

Glasramen



Merkwaardige glasramen heeft de kerk van Maria-Aalter nooit gehad. Op oude foto's is enkel te zien dat alle glasramen alleen met non-figuratieve elementen versierd waren. Met de grondige vernieuwingen in de jaren 1950 kregen de ramen in het koor een sobere, maar toch mooie figuratieve inhoud die verwijst naar het Evangelie.

Op 30 januari 1955 werd achteraan in de kerk aan glasraam aangebracht dat Onze-Lieve-Vrouw Hulp der Christenen voorstelt. Het was gemaakt naar een ontwerp van pastoor De Weirt.

Jean Camerlinckx, Schilderij van Jan Swerts na restauratie terug in de kerk van St.-Maria-Aalter,



Eindnoten

1. Stockman Luc, *Het Domein van de heer van de Woestijne in de 14de eeuw*, overdruk uit Appeltjes van het Meetjesland, 1979. Met verwijzing naar Algemeen Rijksarchief Brussel, Rolrekeningen nrs. 238 tot 242.
2. Meer lezen over de familie Jullien-Van Cutsem in Jean Camerkinckx, *De vroegere bezittingen van de jezuïeten te Aalter, Aalter*, 2018.
3. Tieleman Franciscus Suys (1783 – 1861) was eerst hofarchitect geweest van Willem I, later ook van Leopold I en tekende de plannen van verschillende belangrijke gebouwen, o.a. kasteel Warocqué in Mariemont en was betrokken bij restauraties van het Koninklijk paleis en het Egmont paleis.
4. RAG, Fonds Provincie Oost-Vlaanderen, 1851-1870, nr. 1745, KB van 30 april 1849.
5. RAG, Fonds Provincie Oost-Vlaanderen, 1830-1850, nr. 1471.
6. Vertaling: de regering wil dat de kerkfabriek zonder meer de toelating vraagt om het stuk grond te aanvaarden dat door een particulier geschonken wordt om er een kerk en pastorie op te bouwen.
7. Jean Vancleven, 'De neogotische parochiekerk te Sint-Maria-Aalter', in Appeltjes van het Meetjesland, 1977, pag. 239-288.
8. K. Van Wonterghem, *Abbaye de Saint-Trond à Odegem, Bruges et Male*, in Monasticon Belge, deel III (provincie West-Vlaanderen), Luik, 1978, pag. 1032.
9. Archief St-Trudo Abdij Male, *Kroniek 1676*.
10. K. Van Wonterghem, *Abbaye de Saint-Trond à Odegem, Bruges et Male*, in Monasticon Belge, deel III (provincie West-Vlaanderen), Luik, 1978, pag. 1032.
11. Werche Bettina, *Hendrik Van Balen (1575-1632): Ein Antwerpener Kabinettbildmaler der Rubenszeit*, 2 delen, Turnhout, 2004.
12. Kerkarchief parochie St.-Maria-Aalter.
13. Jean Camerlinckx, *Schilderij van Jan Swerts na restauratie terug in de kerk van St.-Maria-Aalter*, in Land v. d. Woestijne, 2014.